

EĞİTİM HUKUKU EĞİTİMİNİN GEREKLİLİĞİ

Türkiye’de kamu yönetiminin kapsamı içinde yer alan tüm eğitim kuruluşlarının (okullar da dâhil) yönetiminde hukuk kurallarına uyulması zorunluluğu bulunmaktadır. Bu zorunluluk hukuk devleti ilkesinin gereğidir; çünkü hukuk devletinin şartlarından biri yönetimin hukuka bağlı olmasıdır. Kamu yönetimi altındaki kuruluşların sayıca artması ve görev alanlarının genişlemesi bu kuruluşlara tanınan yetki ve görevlerin de artmasını ve dolayısıyla yeni hukuksal düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmakta; diğer bir deyişle kamu yönetiminin hukuk ile olan ilişkisini etkilemektedir. Çıkarılan hukuksal metinlerle bir yandan kamu kuruluşlarının işlemlerinden ve yönetiminden sorumlu olan tüm çalışanların davranışları düzenlenmekte, onların eylem ve işlemlerinin objektif ve etkili olmasına çalışılmakta, diğer yandan da yönetilenlere hukuksal güvenceler sağlanmaktadır (Gözübüyük, 2002).

Kamu örgütü niteliği taşıyan okulların yönetiminin de hukuka uygun olması gerekmektedir. Bunu sağlamak için eğitim ve okul yönetimine yön veren hukuksal düzenlemelerin öncelikle doğru anlaşılması ve yorumlanması önemlidir. Bu yönde bir bilinçlenme ise eğitim ile sağlanabilir. Daha önce de belirtildiği üzere eğitim ve hukuk kurumları arasında sıkı bir ilişki vardır. Bir toplumda eğitim olmadan hukuksal düzen sağlanamaz ve eğitimin (diğer toplumsal kurumlar gibi) hukuka dayanması gerekir (Akyüz, 2006). Dolayısıyla başta okulların yönetiminden sorumlu olan müdür ve müdür yardımcıları ile eğitim ve öğretim işinden sorumlu olan öğretmenler olmak üzere eğitim alanında çalışan ve çalışacak olan herkesin, eğitimle ilgili hukuksal düzenlemeler hakkında genel hatlarıyla da olsa eğitim almasında yarar vardır.

Okul çalışanlarının yanında öğrencilerin de temel bir hukuk eğitimi almaları gerekmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda öğrenim gören öğrencilerin hemen hemen hepsi 18 yaşın altında olduğundan Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre çocuk statüsündedir (m. 1). Dolayısıyla öğrencilere öncelikle bir çocuk olarak sahip oldukları haklar

konusunda, kısaca çocuk hakları konusunda eğitim verilmesi gerekir. Bu gereklilik Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 42. maddesinde yer alan “*Taraf Devletler, Sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler*” hükmüyle de öngörülmüştür. Ayrıca çocuklardan yetişkin olduklarında sorumlu ve etkin birer vatandaş olmaları da beklenmektedir ve dolayısıyla çocukların her vatandaşın bilmesi gereken temel hukuk konuları hakkında bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Vatandaşlara (ister çocuk isterse yetişkin olsun) verilmesi gereken temel hukuk eğitimine; özellikle de haklar, sorumluluklar ve hak aramanın hukuksal yolları gibi konuları içine alan hukuk eğitimine “hukuk ilintili eğitim” de denilmektedir (Rowe, 1992).

Aşağıda eğitimcilerin ve öğrencilerinin hukuk eğitimi konusu daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

1. Eğitimcilerin Hukuk Eğitimi

Türkiye’de okullar, okul yöneticileri (müdürler ve müdür yardımcıları) tarafından yönetilir. Yönetici, okulun eğitsel amacını gerçekleştirmesine dönük etkinlikleri planlayan, insan ve madde kaynaklarını, bu eğitsel amacın en etkili biçimde gerçekleşmesi yönünde eşgüdümleyen ve denetimini gerçekleştiren bir alan uzmanıdır. Bu yönüyle yönetici, eğitim politikalarının uygulanması, okulda öğretimin gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi gibi etkinliklerde önemli bir rol oynamaktadır (Hoy ve Miskel 1987; Balcı 1988; Everard, Morris ve Wilson, 2007).

Yukarıda da belirtildiği gibi eğitim yönetiminin hukuk kuralları doğrultusunda olması gerekir. Türkiye’de DMK’ya göre, kamu kuruluşlarının asli ve sürekli görevleri devlet memurları tarafından yürütülür. Devlet memurlarının, görevlerini yaparken yerine getirmeleri gereken bazı ödevleri vardır. Bu ödevlerin başında da Anayasa’ya bağlı kalma, kanunlara ve yargı kararlarına saygılı olma ve yargı kararlarının gereğini hemen yerine getirme gelir (Giritli, Bilgen ve Akgüner, 2001; Gözübüyük 2002). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 129. maddesinde, memurların ve diğer kamu görevlilerinin “*Anayasa ve kanunlara sadık kalarak faaliyette bulunmakla yükümlü*” oldukları belirtilmiştir. Kamu kurum ve kuruluşlarının yönetiminden sorumlu olan yöneticilerin, dolayısıyla çoğu devlet memuru statüsünde olan eğitim yöneticilerinin, kamu yönetimine tanınan yetkileri keyfi kullanmamaları, kendilerine verilen görevleri kesintisiz bir biçimde ve hizmetin gereğine uygun olarak yürütmeleri; kısacası, hukukun çizdiği sınırlar içinde görevlerini yapmaları bir zorunluluktur. Bu yönde bir davranışın geliştirilmesi için yöneticilere hukuk eğitiminin verilmesi gereklidir.

Eğitim yöneticilerinin öncelikle birer vatandaş olarak ihtiyaç duydukları asgari veya temel bir hukuk bilgisine sahip olmaları önemli görülmektedir. Tüm vatandaşların alması

gereken temel hukuk eğitimleri, yukarıda da belirtildiği gibi, genellikle hukuk ilintili eğitim olarak adlandırılmaktadır. Eğitimcilerin temel hukuk bilgisinin yanında bir eğitim örgütünde çalışıyor olmaktan dolayı çalıştıkları örgütü düzenleyen hukuk bilgisini de edinmesi gerekir. Aslında sadece yöneticilerin değil, okullarda görev alan öğretmenlerin de bu eğitimi almalarında yarar vardır. Bu tür bir eğitim ise genellikle “eğitim hukuku”, bazen de “okul hukuku” adı altında verilmektedir.

Balcı (1988), “Eğitim Yöneticisinin Yetiştirilmesi” üzerine yaptığı bir çalışmada okul yöneticilerine lisans düzeyinde verilecek eğitim programında, diğer önemli eğitim yönetimi konularının yanında; Türk eğitim sistemine ilişkin kanunlar ve diğer hukuksal düzenlemeler, okul personelinin hak ve sorumlulukları, okul yönetiminin hukuksal yönleri ve yönetimin yargısal denetimi gibi eğitim hukuku ile ilgili konuların da yer almasının yararlı olacağını vurgulamıştır. Türkiye’deki tersine, ABD, Avustralya ve İngiltere gibi ülkelerde okul müdürü adaylarının yöneticilik ve liderlik konulu çeşitli eğitimlerden geçmiş olmaları bir zorunluluktur (Bush ve Bell 2002; Şişman ve Turan 2002). Pehlivan-Aydın (2002) ABD’de okul müdürlerinin yetiştirilmesini incelediği bir çalışmada, müdürlerin hizmet öncesi eğitimleri ile ilgili programların üniversiteden üniversiteye farklılık göstermesine rağmen bu kurumların çoğunun temel konularda birleştiğini belirtmiştir. Üniversite programlarında “eğitim yönetimine giriş”, “okul finansmanı” ve “denetim” gibi derslerin yanında, eğitim yöneticisi adaylarına eğitim mevzuatını kazandırmayı amaçlayan “okul hukuku” dersinin de bulunması dikkat çekicidir.

Türkiye’deki eğitim yöneticilerinin hizmet öncesi ve hizmet içi yetiştirilmelerinde eğitim hukuku ve okul hukuku ile ilgili konulara mutlaka yer verilmelidir. Okul yöneticilerine hizmet öncesinde verilecek eğitim hukuku ve bu dersin devamı niteliğinde olabilecek okul hukuku derslerinde öncelikle, yukarıda da belirtildiği gibi, temel hukuk bilgisini kazandıracak konular yer almalıdır. Ardından da eğitimle ilgili mevzuat (ulusal ve uluslararası) genel olarak

ele alınarak tartışılmalı, eğitim ve okulla ilgili belli başlı alanları düzenleyen hukuksal düzenlemeler, örneğin okulun öğeleri (yönetici, öğretmen, öğrenci, veli vb.) ile ilgili mevzuat analiz edilmelidir. Bu tür analizlerde, öncelikle eğitimle ilgili hem ulusal hem de uluslararası nitelik taşıyan kanun, yönetmelik ve uluslararası sözleşme gibi hukuksal metinlerin toplumun ve bireylerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılamaya hizmet eden ve bu yönüyle olumlu nitelik taşıyan hükümlerinin tartışılması sağlanmalıdır. Toplumun ve bireylerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini taşımayan ve dolayısıyla değiştirilmesi gereken eğitim mevzuatı hükümlerine ve hiç ele alınmamış ama eğitim mevzuatında yer almasında yarar görülen hükümlere ilişkin değerlendirmeler yapılmalı ve gerekirse hüküm önerileri geliştirilmelidir. Ayrıca eğitim alanında, özellikle de okullarda yaşanan sorunlar örnek olaylar çerçevesinde tartışılarak bunlara hukuksal çözümler üretilmeli, ele alınan konularla ilgili açılmış davaların, özellikle yüksek mahkemelerin verdiği kararların analizleri yapılmalıdır.

Özetlemek gerekirse eğitim hukuku eğitimi alan yöneticilerin ve öğretmenlerin öncelikle eğitim mevzuatı hakkında doğru ve yeterli bilgiyi edinmelerinin sağlanacağı söylenebilir. Bu yönde bir eğitim sayesinde özellikle okul yöneticilerinin hem eğitim mevzuatını yorumlama, eksiklik ve hatalarını değerlendirme hem de çalıştıkları örgütleri hukuk kurallarına uygun bir biçimde yönetme, karşılaştıkları sorunları çözümede hukuka uygun davranışlar sergileme veya sorunlara hukuksal yollarla çözümler arama gibi becerilerinin gelişebileceği ileri sürülebilir. Nitekim Karaman-Kepenekci ve Koç-Başaran (2016) tarafından okul yöneticilerinin karşılaştıkları hukuksal sorunları ve bu sorunları çözmek için başvurdukları yolları ortaya koymak üzere yapılan bir araştırmanın sonunda, okul yöneticileri karşılaştıkları sorunların nedeni olarak en genel ifadeyle mevzuattan kaynaklanan sorumluluklarının çok olduğunu ileri sürmüşlerdir. Çalışanların işini gereği gibi yapmaması, öğrencilerin devamsızlık yapması, ders araç gereçlerinin yetersiz olması, okulun bakım ve onarım ihtiyacı, velilerin yarattığı sıkıntılar ve maddi kaynak yetersizliği gibi sorunlara yöneticilerin kalıcı çözüm

bulmakta zorlandığı saptanmıştır. Yöneticilerin ifade ettiği bu sorunlar çözülmediği takdirde cezai sorumluluklar ve hukuksal sonuçlar doğurmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan yöneticiler tarafından kesin çözüm getirilemeyen hukuksal sorunların okullarda sürekli tekrar ettiği ileri sürülmüştür. Dolayısıyla okullarda karşılaşılan sorunları hukuksal yollarla çözmek için yöneticilere verilecek hukuk eğitiminin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Hizmet öncesinde yukarıda belirtilen hukuk eğitiminin alınmış olması, okul yöneticilerinin tüm meslek yaşantıları boyunca eğitim mevzuatını uygulamada karşılaştıkları sorunları çözmede yeterli olmayacaktır. Bu yüzden sık sık eğitim mevzuatındaki değişiklikleri tanıma ve tartışma fırsatı verecek kısa süreli hizmet içi eğitimler düzenlenmelidir. İster hizmet öncesi isterse hizmet içi olsun eğitim yöneticilerine yönelik hukuk eğitimlerini verecek eğitimcilerin hem alanın teorik ve hukuksal çerçevesini bilen hem de uygulamayı yakından izleyen akademisyenlerden seçilmesinde yarar vardır. Çünkü sadece konunun teorik ve hukuksal boyutlarını bilen akademisyenlerin, bu bilgileri uygulamada karşılaşılan sorunlarla ilişkilendirmekte güçlük çekebilecekleri ileri sürülebilir. Diğer yandan, sadece alanda yaşanan sorunları bilen ama bu sorunların nasıl çözülebileceğine ilişkin hukuksal açıklamalar getiremeyen uygulamacılar tarafından verilen eğitimlerin de yine başarılı olabileceği düşünülemez.

2. Öğrencilerin Hukuk Eğitimi

Okullarda öğrencilere verilecek hukuk eğitimi de hukuk ilintili eğitim bağlamında olmalıdır. Bu doğrultuda öğrencilere öncelikle sahip oldukları haklar ve özgürlükler ile yerine getirmeleri gereken sorumluklar; devamında da hak arama yolları gibi konularda bilgi, beceri ve tutumlar kazandırılmalıdır (Banks ve Clegg, 1990'dan akt. Sabancı, 2014). Dolayısıyla okullarda öğrencilere verilen hukuk eğitimi genellikle “insan hakları ve vatandaşlık eğitimi” kapsamında olmaktadır.

İnsan hakları ve vatandaşlık eğitimi ile öğrencilerin öncelikle hakları ve sorumlulukları konusunda bilinçlenmesi ve bu yönde davranışlar sergilemesi beklenir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, insan hakları ve vatandaşlık eğitiminin bilgi boyutunda, öğrencilerin düzeyine göre ve somuttan soyuta doğru, bu alanın kavramsal çerçevesinin verilmesiyle; beceri boyutunda bu alanın temel becerilerinin (iletişim kurma becerisi, eleştirel düşünme becerisi, tartışma becerisi, sorun çözme becerisi, çatışma çözme becerisi, analiz ve sentez becerisi gibi) kazandırılmasıyla; tutum boyutunda ise bu alanın gerekliliğine ve önemine olan duygu, düşünce ve inançların geliştirilmesiyle öğrencilerde insan hakları ve vatandaşlık alanında istenilen davranışların geliştirilebileceği ileri sürülebilir (Karaman-Kepeneci, 2008). Yukarıdaki açıklamaların ışığında insan hakları ve vatandaşlık eğitimi; tüm öğrencilerin, bir “insan ve vatandaş” olarak sahip oldukları haklarını bilme, kullanma, koruma ve geliştirme bilinci ile aynı haklara başkalarının da sahip olduğu gerçeğinden hareketle, diğer kişilerin haklarına saygı duyma sorumluluğunu geliştirmek amacı ile verilen eğitim olarak tanımlanabilir.

Türkiye’de öğrencilerin insan hakları ve vatandaşlık eğitimi cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren üzerinde durulan bir konu olmuştur. Bu eğitim verilirken genellikle aşağıda verilen iki yaklaşımdan biri uygulanmıştır (Karaman-Kepeneci, 2000b):

- İnsan hakları ve vatandaşlıkla ilgili bilgilerin düzenli ve sistemli bir biçimde, doğrudan aktarılması amaçlanmış ve "bağımsız" bir insan hakları ve vatandaşlık dersi programda yer almıştır.

- İnsan hakları ve vatandaşlık eğitimi için bağımsız bir dersin zamanla bilgi aktarmaktan öteye bir işlev görmeyeceği ve bu niteliği yüzünden öğrenciler ve öğretmenler için yararsız ve sıkıcı bir duruma gelerek beklenen yararı sağlamayacağı düşünülmüş ve insan hakları ve vatandaşlık ile ilgili kazanımlar diğer derslerin içine serpiştirilmiş, diğer bir deyişle "ara disiplin" olarak verilmiştir.

Türkiye’de her program geliştirme döneminde bu yaklaşımlardan sadece birinin tercih edildiği ve eğitim programlarına yansıtıldığı görülmektedir. Örneğin, insan hakları ve vatandaşlık eğitimi 1995 yılında ayrı bir dersin kapsamında verilirken, 2005 yılında bir ara disiplin olarak programa yer almıştır. Oysaki insan hakları ve vatandaşlık eğitiminde bu yaklaşımlardan hiç biri tek başına istenilen amaca ulaşmayı sağlayamaz; her iki yaklaşımın da birlikte uygulanması gerekir. Diğer bir deyişle, insan hakları ve vatandaşlık alanı öncelikle olabildiğince çok dersin kazanımına bir ara disiplin olarak yerleştirilmelidir. Özellikle de sosyal bilgiler derslerinin kapsamının insan hakları ve vatandaşlık eğitimi vermek için çok uygun olduğu söylenebilir (Karaman-Kepekci ve Sabancı, 2016). Deveci ve Çengel’e (2008) göre de sosyal bilgiler dersinin hak ve sorumluluklarını bilen etkili vatandaşlar yetiştirme amacına ulaşabilmesi için güncel konu ve olayların bu ders ile ilişkilendirmesi gerekmektedir (Akt. Karaman-Kepekci ve Sabancı, 2016). İnsan hakları ve vatandaşlık ile ilgili konuların ara disiplin olarak verilmesinin yanında, hedef öğrenci grubunun özelliklerine göre ayrı bir ders (içeriği, yöntemleri, etkinlikleri, araç ve gereçleri ile değerlendirme süreci açısından kendine özgü özellikler taşıyan) olarak kurgulanması ve programda yer alması da önemlidir.